

Temanotat

**Usbekistan: Overvåking av
befolkningen og utsatte grupper**

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

© Landinfo 2018

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingsreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivarettatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

SUMMARY

This report provides an overview of information given by various sources regarding the surveillance of persons Uzbek authorities may consider to be a threat to the current regime.

A few changes to the better in Uzbekistan have been noted after Shavkat Mirziyoyev became president in December 2016. The new president has somewhat opened up society by improving Uzbekistan's relations with neighboring countries and by allowing representatives of human rights organizations to visit the country. A number of political prisoners have been released in 2017. The changes are still new and limited, and it is difficult to assess what impact they will have upon the situation of the population.

SAMMENDRAG

Dette temanotatet handler om usbekiske myndigheters overvåking av befolkningen, og om hvem som kan oppfattes som en motstander av det usbekiske regimet.

Noen få endringer til det bedre synes å være på gang i det usbekiske samfunnet etter at Shavkat Mirziyoyev ble valgt som president i desember 2016. Den nye presidenten har åpnet opp for bedre kontakt med nabolandene og har også tillatt representanter for menneskerettighetssamfunnet å besøke landet. I tillegg har et antall politiske fanger blitt løslatt i løpet av 2017. Endringene er imidlertid fremdeles såpass begrensede at det er vanskelig å si i hvor stor grad situasjonen for befolkningen vil bli påvirket.

INNHold

1. Innledning	6
2. Usbekiske myndigheters overvåking	7
2.1 Generelt om overvåking	7
2.2 Utreisevisum	8
2.3 Mahalla-systemet	9
2.3.1 Mahallaenes funksjon og struktur	9
2.3.2 Eventuelle endringer i mahalla-systemet	10
2.4 Forholdet mellom president Mirzijojev og sikkerhetstjenesten	10
3. Politiske fanger og bruk av tortur	11
3.1 Politiske fanger	11
3.2 Løslatelser under Mirzijojev	12
3.3 Bruk av tortur	12
4. Motstandere av regimet og behandlingen av disse	13
4.1 Religiøse	13
4.1.1 Grensene for akseptert religiøs virksomhet	14
4.1.2 Aktivitet i moskeene	16
4.1.3 Myndighetenes «svarteliste»	16
4.2 Menneskerettighetsaktivister	17
4.3 Journalister - ytringsfrihet	18
4.4 Opposisjonelle	18
5. Referanser	20
5.1 Skriftlige kilder	20
5.2 Muntlige kilder	22

1. INNLEDNING

Usbekistan fikk ny president i 2016. Usbekistans president i perioden 1991–2016, Islam Karimov, døde 2. september 2016. Tidligere statsminister under Karimov, Shavkat Mirzijojev, tok over som overgangspresident da Karimov døde, og ble valgt som president 4. desember 2016. Mirzijojev tilhørte Karimovs innerste sirkel og det var blant kilder Landinfo kjenner til, ikke knyttet store forhåpninger til endring da han tok over som president.

Menneskerettighetssituasjonen under Karimovs regime har vært beskrevet som svært bekymringsfull, med myndighetenes overvåking og mistenksomhet mot befolkningen, et omfattende antall politiske fanger i usbekiske fengsler samt mangel på internasjonal tilstedeværelse som kan rapportere om forholdene i landet.¹

Til tross for lave forventninger, synes likevel en del forhold å gå i positiv retning. Blant annet fikk Human Rights Watch (HRW) visum til Usbekistan og foretok en tjenestereise til landet i august/september 2017, etter å ha vært utestengt i flere år (HRW, e-post august 2017). Usbekistan har knyttet nærmere bånd med det internasjonale samfunnet. I mai 2017 besøkte FNs høykommissær for menneskerettigheter, Zeid Ra'ad al-Hussein, Tasjkent. Dette var det første besøket av høykommissæren noen sinne (HRW 2018). Avskaffelse av utreisevisum² er en annen endring som har vært annonsert.

Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til hvorvidt tiltakene som har blitt lansert vil føre til reelle positive endringer for befolkningen i den nærmeste fremtid. Ifølge den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Memorial, som er svært godt oppdatert om situasjonen i Usbekistan, er usbekere selv av svært forskjellig oppfatning hva gjelder tolkninger av de endringene som er på gang. Enkelte er optimister og tror på fundamentale bedringer, mens andre er pessimistiske til sjansen for reelle endringer hva gjelder menneskerettigheter og demokrati (Memorial, møte i Oslo september 2017 og november 2017). Usbekiske kilder uttrykte det samme til Landinfo under Landinfos informasjonsinnhentingsreise til Kasakhstan i november 2017.

Mye av innholdet i dette notatet baserer seg på tidligere tjenestereiser til nabolandene til Usbekistan. Landinfo besøkte Bisjkek og Osj i Kirgisistan i årene 2007 til 2016, Almaty og Tsjimkent i Kasakhstan i 2010 og 2014 og Almaty i november 2017. Landinfo har lagt informasjonsinnhentingsreisene til Usbekistans naboland, og ikke besøkt Usbekistan, på grunn av vanskeligheter med å få visum. I tillegg er informasjonstilgangen i Usbekistan svært begrenset, jf. at det er svært få frivillige organisasjoner i landet og også svært lite internasjonalt nærvær. Innhenting av landinformasjon er dermed utfordrende. Det har imidlertid vist seg at kildene Landinfo møter i grenseområdene kan gi mye verdifull informasjon om forholdene inne i Usbekistan.

¹ UNHCR måtte stenge sitt kontor i Tasjkent i 2006, etter at de ikke lenger fikk tillatelse til å drive kontoret. Medarbeidere i Human Rights Watch (HRW) har i perioder blitt nektet innreisetilatelse, og kontoret har ikke fungert siden 2008. I mars 2011 mistet også HRW sin registrering (HRW 2011). En rekke nyhetsbyråer har stengt sine virksomheter.

² Se mer om praksisen med utstedelse av utreisevisum for usbekiske borgere som ønsker å reise til andre områder enn de tidligere sovjetrepublikkene under punkt 2.2.

Noe av informasjonen som presenteres i notatet daterer seg flere år tilbake i tid. Når den likevel er tatt med i dette notatet, er det fordi Landinfo mener informasjonen fortsatt er aktuell.

Dette temanotatet er den første av to oppdateringer av Landinfos tidligere temanotat «Usbekistan: Overvåking av befolkningen, utsatte grupper og situasjonen for returnerte asylsøkere» av 29. september 2017. Den andre oppdateringen heter «Usbekistan: Situasjonen for returnerte asylsøkere».

2. USBEKISKE MYNDIGHETERS OVERVÅKING

2.1 GENERELT OM OVERVÅKING

Kildene Landinfo har snakket med på informasjonsinnhentingsreiser til nærområdene til Usbekistan i Kirgisistan og Kasakhstan i årene 2007 til 2016, har alle fremhevet at Usbekistan er et overvåkingssamfunn og at overvåkingen skjer både gjennom en omfattende sikkerhetstjeneste og gjennom et overvåkingssystem med lokale naboskapskomiteer, *mahallaer* (se punkt 2.3). Ifølge usbekiske menneskerettighetsaktivister, som ønsker å være anonyme, teller sikkerhetstjenesten (SNB) i Usbekistan ca. 300 000 personer. I tillegg kommer en politistyrke på ca. 200 000 mann og ca. 40 000 personer i hæren (møte i Tsjimkent, oktober 2014). Det er lite som tyder på at SNB har redusert antall ansatte. En sofistikert sikkerhetstjeneste bygger sitt styre på å finne stadig nye fiender (HRW, møte i Oslo februar 2015). Ifølge Memorial og en usbekisk kilde (b) er disse forholdene ikke endret under president Mirzijojev (møter i Oslo, september 2017). Den usbekiske sikkerhetssjefen Rustam Inojatov ble skiftet ut med en ny leder den 31. januar i år (se del 2.4.)

Usbekistan er beskrevet som en totalitær politistat. Enhver manifestering av uavhengig aktivitet, det være seg politisk, økonomisk, menneskerettslig og ikke minst religiøs, ble av tidligere president Karimov og hans styre sett på som en trussel. Karimov var spesielt opptatt av religiøs overvåking. Presidenten snakket om den islamske fare gjennom 25 år, og tolket enhver islamsk aktivitet som ikke helt kunne defineres innenfor de statlige rammene som en trussel (HRW, møte i Oslo februar 2015).

Memorial opplyste (møte i Oslo, februar 2015) at det har blitt vanskeligere å dele befolkningen i Usbekistan inn i såkalte utsatte grupper over hvem som er i usbekiske myndigheters søkelys og som kan bli domfelt. Tidligere var det først og fremst religiøse personer og personer som hadde sonet en dom som var i myndighetenes søkelys. Memorial viser imidlertid til at når en usbeker kommer som arbeidsmigrant til Russland, bor han gjerne sammen med opptil 20 andre usbekere i en leilighet. Disse snakker naturligvis sammen og diskuterer forhold i hjemlandet. Hvis noen kommer med ekstremistiske uttalelser, kan dette være nok til at usbekiske myndigheter mistenker alle for å tilhøre en ekstremistisk organisasjon. Det samme kan også skje med noen som er bekjent av annen person mistenkt for å være religiøs i den forstand at han ikke følger den offisielt godkjente varianten av islam. Slik mistanke kan så overføres til den andre. Det er således vanskelig å si nøyaktig hvem som kan havne i gruppen usbekiske myndigheter anser for å være såkalte ekstremister, dvs. hvem som anses som en trussel mot regimet.

Landinfo har på en rekke reiser til Sentral-Asia og i møter med enkeltpersoner og organisasjoner, fått opplyst at det skal svært lite til for at en borger av Usbekistan skal bli oppfattet som fiende av regimet. Det er dermed vanskelig å vite hvor grensen går for hva som regnes som en fiendtlig handling i usbekiske myndigheters øyne.

En usbekisk journalist (a) som er født og oppvokst i Usbekistan, men som nå bor i Bisjkek, har uttalt at befolkningen i Usbekistan generelt forsøker å gjøre seg så lite bemerket som mulig for ikke å vekke oppmerksomhet hos myndighetene (møte i Bisjkek, september 2013). Dette har Landinfo hørt fra ulike kilder på mange av reisene til området.

Den usbekiske journalisten uttalte videre at befolkningen i Usbekistan er redde for å snakke åpent om politikk. For eksempel nevne han at det er vanlig å hviske hvis man skal snakke om politiske forhold. Dette gjør de også når de har kommet over grensen til Kirgisistan (usbekisk journalist (a), møte i Bisjkek september 2013; kvinneorganisasjon, møte i Tsjimkent oktober 2014). Befolkningen er vant til å bli overvåket, og de er redde for å si eller gjøre noe som kan vekke myndighetenes oppmerksomhet og påfølgende reaksjon. Ifølge den usbekiske menneskerettighetsaktivisten Surat Ikramov er ikke denne situasjonen endret etter at Mirzijojev ble president (møte i Almaty, november 2017).

2.2 UTREISEVISUM

Sikkerhetstjenesten har svært omfattende kontroll over befolkningen i Usbekistan, blant annet gjennom utstedelse av utreisevisum til borgere som skal besøke land utenfor tidligere Sovjetunionen, og også til Tadsjikistan og Turkmenistan.

Utreisevisum utstedes av Innenriksministeriets lokale OVIR-kontor (*Otdel Viz i Registratsii, Avdelingen for visum og registrering*), som finnes i alle regioner i landet. Formelt sett er det OVIR-kontoret som tar beslutningen om utstedelse av utreisevisum, men i realiteten er det sikkerhetstjenesten (SNB) som bestemmer om utreisevisum skal utstedes. På denne måten har sikkerhetstjenesten full oversikt over hvem som forlater landet for å reise til områder utenfor tidligere SUS (Uzbek-German Forum for Human Rights 2010, s. 11). Denne informasjonen har blitt bekreftet på informasjonsinnhentingsreiser til området i 2015³ og 2016. Menneskerettighetsaktivisten Surat Ikramov har opplyst at det ikke er noen endringer i utstedelse av utreisevisum etter at Mirzijojev ble president. Det er fortsatt SNB som tar den reelle beslutningen om en person skal få utstedt utreisevisum eller ikke (møte i Almaty, november 2017).

Avskaffelse av utreisevisum er imidlertid et av tiltakene som ble lansert av president Mirzijojev i januar 2017. Forslaget ble senere tonet ned. I august 2017 gikk Utenriksministeriet på nytt ut med utkast til en ny lov som innebærer at ordningen med utreisevisum avskaffes. Siste informasjon om utreisevisum er at ordningen skal avskaffes 1. januar 2019. I stedet for utreisevisum, foreslås det å utstede egne pass for utenlandsreiser, utenrikspass (RFE/RL 2017a; RFE/RL 2017b; Nishanov 2017). Nishanov bemerker i en artikkel i Freedom House at utstedelse av pass for utenlandsreiser kan føre til at en del personer får problemer med å få utstedt pass, slik tilfellet er med utreisevisum i dag (Nishanov 2017). Memorial er også av den oppfatning at fjerning av utreisevisum og innføring av utenrikspass ikke nødvendigvis

³ Se Landinfos respons om utreisevisum (Landinfo 2015).

vil føre til mindre kontroll (møte i Oslo, september 2017). Visse endringer i visumregimet har kommet. Usbekistan og Tadsjikistan inngikk en avtale om felles visumfrihet 11. januar 2018. Avtalen mellom de to landene innebærer at borgerne kan besøke hverandre visumfritt i opptil 30 dager (RFE/RL 2018). Landinfo forstår det slik at kravet om utreisevisum for usbekiske borgere som vil besøke Tadsjikistan dermed også er fjernet.

2.3 MAHALLA-SYSTEMET

2.3.1 Mahallaenes funksjon og struktur

Mahalla-systemet spiller en viktig rolle i myndighetenes overvåking av befolkningen.

Mahalla er et usbekisk begrep for «nabolag» (neighborhood/local community) (HRW 2003, s. 5). HRW kaller mahallaen for myndighetenes øyne og ører, og mahallaen brukes til å overvåke befolkningen. Mahallaen fungerer som en naboskapskomité og består av 300 til 500 husholdninger (NGO, møte i Osj november 2008). Den enkelte mahalla utgjør et rådgivende organ for sine «medlemmer».

Ifølge informasjon fra en usbekisk flyktning som Landinfo traff i Kirgisistan i 2008 og en usbekisk journalist (a) som er bosatt i Bisjkek (møte, september 2013), og som er svært godt oppdatert om situasjonen i Usbekistan, er det flere lønnede verv i mahallaen. Lederen av mahallaen utpekes av usbekisk politi, ifølge Tolekan Ismailova, leder av den kirgisiske organisasjonen Bir Duino Kyrghyzstan, tidligere kjent som Citizens Against Corruption (møte, september 2013). Dersom informasjonen uteblir, kan lønnen til de ansatte holdes tilbake (usbekisk journalist (b), Bisjkek 2015; internasjonal organisasjon, møte i Bisjkek oktober 2015).

Representanter for Ferghana Valley Lawyers (møte i Osj, september 2013), som jobber med grenseproblematikk i grenseområdet mellom Kirgisistan og Usbekistan og som er svært godt oppdatert om forholdene i Usbekistan gjennom usbekere de møter i sitt arbeid, opplyste at usbekisk politi er forpliktet til å vite alt om borgerne i landet og at politiet dermed holder seg oppdatert om hva som foregår via den lokale mahallaen.

Mahallaen rapporterer systematisk om hva som foregår til politiet og videre oppover i myndighetssystemet. Dette er en metode fra sovjettiden. Personer som for eksempel har vært ute av landet i en periode, vil bli fulgt med på ved retur og bli invitert til en samtale med politiet etter at de har fått informasjon fra mahallaen (Ferghana Valley Lawyers, møte september 2013; usbekiske menneskerettighetsaktivister, møte i Tsjimkent oktober 2014; Sana Sezim, møte i Tsjimkent oktober 2014; UNHCR møte i Almaty, september 2014).

Hvis mahallaen ser en ukjent person i nabolaget, må denne personen kunne forklare sin tilstedeværelse til mahallaen. Mahallaen informerer sikkerhetsstyrkene om forhold som måtte skille seg ut fra «det vanlige» (usbekisk journalist (a), møte i Bisjkek september 2013; journalist (d), møte i Osj oktober 2016). Dette er kilder som har nær kontakt med Usbekistan gjennom selv å ha bodd der eller via slektninger i landet.

Hvis en person flytter til et nytt nabolag, vil vedkommende raskt bli oppsøkt av den lokale mahallaen som noterer seg alle opplysninger om vedkommende (Surat Ikramov, Bisjkek oktober 2015).

2.3.2 Eventuelle endringer i mahalla-systemet

Ifølge Memorial og en usbekisk kilde (b) er det ingenting som tyder på at mahalla-systemet og mahallaens funksjoner med blant annet rapportering om befolkningens oppførsel og handlinger oppover i myndighetsapparatet, er i endring. Det foreligger ifølge Memorial ingen informasjon om at det hverken har skjedd eller vil skje (Memorial, møte i Oslo september 2017 og november 2017; usbekisk kilde (b), møte i Oslo september 2017). Ifølge Memorial kan det imidlertid være at noen færre personer nå holdes under oppsikt, siden så mange har blitt fjernet fra myndighetenes såkalte svarteliste (se punkt 4.1.3). Men oppgavene til mahallaen er de samme som under president Karimov (Memorial, møte november 2017).

En usbekisk kilde (c) som Landinfo hadde møter med i Almaty i november 2017, mente imidlertid at mahallaen har fått en annen rolle under Mirzijojev og at mahallaen ikke driver den samme overvåkingen av befolkningen som under president Karimov. Kilden hadde generelt et positivt syn på de endringene som har funnet sted i Usbekistan under den nye presidenten, og mente at det blir drevet langt mindre overvåking nå enn tidligere. Landinfo har ikke sett omtalt eller møtt kilder som har ment det samme om endringer i mahallasystemet. Når denne kilden mente at mahallaen nå har en annen rolle enn tidligere, kan det være kildens egen erfaring der han bor i en mindre by i Usbekistan og hans relasjon til lokale myndigheter.

Landinfo har merket seg informasjon om at myndighetene i Tasjkent har organisert idrettslærere i byen i egne grupper som skal hjelpe politiet med å sørge for ro og orden. Enkelte spør seg om dette er enda en måte å overvåke befolkningen på (Ferghana News 2017a). Informasjonen støtter opp om opplysningene om at overvåkingen ikke har blitt noe mindre med den nye presidenten.

2.4 FORHOLDET MELLOM PRESIDENT MIRZIOJEV OG SIKKERHETSTJENESTEN

Den 31. januar 2018 ble den 73 år gamle lederen for SNB, Rustam Inojatov, skiftet ut med tidligere riksadvokat Ihtijo Abdullajev. Rustam Inojatov er tidligere KGB-offiser og har sittet som sjef for SNB siden 1995 (Reuters 2018). Inojatov har fått en rådgiverstilling hos presidenten. Det er en type stilling som gis som anerkjennelse til statlige ansatte, men som i realiteten ikke lenger har noen makt (Asia & Pacific 2018).

Mens president Karimov sies å ha hatt et svært nært forhold til sikkerhetstjenesten, har kilder fremhevet at forholdet mellom Mirzijojev, SNB og Rustam Inojatov har vært et helt annet (Ikramov, møte i Almaty november 2017; Memorial, møte i Oslo september 2017). Mirzijojev har så langt hatt liten eller ingen innflytelse på SNB, ifølge den usbekiske menneskerettighetsaktivisten Surat Ikramov (Almaty, november 2017). Mirzijojev har blant annet kritisert SNB, og lagt ned SNBs presidentgarde på 40 personer. I tillegg har 100 SNB-ansatte blitt fengslet etter at Mirzijojev ble president. Det er ifølge Surat Ikramov en kjent sak at Mirzijojev har ønsker om å reformere SNB, men at dette ikke har vært enkelt å få til med Inojatov som øverste leder for SNB. Mange stilte spørsmålet om hvorfor Mirzijojev ikke har avsatt Inojatov tidligere. Inojatov ble sett på som Karimovs nærmeste allierte og som en nådeløs leder (Ikramov 2017; Open Source Investigations u.å.). Ifølge Ikramov har ikke Mirzijojev kunnet stole på den gamle generasjonen i SNB.

Hva en ny leder for SNB kan ha å si for mulighetene til dyptgripende reformer i Usbekistan, er vanskelig å vite. Enkelte eksperter har uttalt til RFE/RL (Pannier 2018a;

Pannier 2018b) at Inojatov ikke på noen måte er ute av bildet i usbekisk samfunnsliv, men at utskiftingen likevel gir grunn til optimisme.

Både HRW (meldingsutveksling, august 2017) og Memorial (møte i Oslo, september 2017) har opplyst at etter hva de kjenner til, er overvåkingen av befolkningen fortsatt like omfattende som tidligere. Hvorvidt dette også vil endres med ny leder for SNB, gjenstår å se.

Som følge av at det ikke er noe lovverk som regulerer SNBs aktivitet, har flere kilder pekt på at SNB har økt sitt aktivitetsnivå fordi de frykter at de vil miste makt under Mirzijojevs regime (Ikramov 2017; Memorial november 2017).

Memorial viste i november 2017 til kilder i Usbekistan som hevdet at hvis Mirzijojev gikk for fort frem med endringer i det usbekiske samfunnet, ville SNB forsøke å kvitte seg med ham som president. Ifølge Bruce Pannier (2018a) har Mirzijojev ved å avsette flere personer med sentrale stillinger litt etter litt, for så å konsolidere sin egen stilling ved å skifte ut lederen for SNB, vist at han nå er ubestridt som leder.

Ifølge Memorial har forholdet mellom SNB og den russiske sikkerhetstjenesten (FSB) blitt styrket under Mirzijojev. Memorial viser til at det har blitt åpnet tre nye usbekiske generalkonsulater i Russland i løpet av 2017. Oppmerksomheten rundt usbekere i Russland er intens. Det har i løpet av 2017 vært flere tilfeller hvor usbekiske borgere har blitt utvist fra Russland på grunn av overtredelse av russiske immigrasjonsregler. Utvisningene har ikke fulgt prosessuelle regler (Memorial, møte i Oslo november 2017). Landinfo har ikke nærmere informasjon om disse tilfellene. Ifølge RFE/RLs ekspertpanel (som sitert i Pannier 2018b) er det lite som tyder på at dette forholdet vil endre seg. Ekspertpanelet peker på at Inojatov hadde svært gode forbindelser til FSB, og at FSB trolig vil videreføre dette samarbeidet med SNB.

3. POLITISKE FANGER OG BRUK AV TORTUR

3.1 POLITISKE FANGER

Usbekistan har et stort antall innsatte som har blitt kategorisert som politiske fanger. Antallet er usikkert, men HRW mente i 2015 at det satt mellom 10 000 og 12 000 politiske fanger i usbekiske fengsler. Majoriteten av disse var/er religiøse fanger. HRW opplyste at organisasjonen kom frem til disse tallene gjennom tett kontakt med de få lokale menneskerettighetsarbeiderne som fortsatt finnes i Usbekistan. Landinfo har ikke informasjon om at antallet politiske fanger er vesentlig endret siden 2015.

HRW opplyste i 2015 at religiøse fanger som har kort soningstid igjen før de skal løslates, ofte får tilleggsstraff for fiktive forhold som «brudd på fengselsreglementet». Dette fører til at mange blir sittende i årevis uten å bli løslatt (HRW, møte i Oslo februar 2015). I løpet av 2017 ble imidlertid ca. 16 politiske fanger løslatt etter endt soning, uten å få den omtalte tilleggsdommen (se punkt 3.2). På samme tid opplyser HRW (2017b) at usbekiske myndigheter fortsetter å gi vilkårlige tilleggsstraffer for antatte brudd på fengselsreglementet til personer som nesten har sonet ferdig sin dom. Forum 18 (som sitert i HRW 2017b) viser til at den religiøse menneskerettighetsforsvareren Mehrinisso Hamdamova ble dømt til syv års fengsel

for ekstremisme i 2010. Hun skulle vært løslatt i november 2016, men ble gitt en tilleggsstraff på tre år.

Landinfo kjenner ikke til hvor utbredt praksisen med å gi tilleggsstraff er etter at Mirzijojev ble president. Men med løslatelsen av noen politiske fanger etter endt soning, synes praksisen med å gi enda en dom å være noe mindre vanlig enn tidligere.

3.2 LØSLATELSER UNDER MIRZIOJEV

HRW skriver at minst 16 profilerte personer fengslet på grunn av politisk motiverte tiltaler, har blitt løslatt per 25. oktober 2017 (HRW 2017b).

Den kjente journalisten Muhammad Bekjanov ble løslatt i februar 2017, etter å ha sittet mer enn 18 år i fengsel. Bekjanov ble blant annet beskyldt for å stå bak bombeattentatet som fant sted i Tasjkent i 1999, til tross for at han på den tiden var i eksil i Ukraina. Bekjanov ble fengslet sammen med flere andre, og skal ha blitt utsatt for tortur og mishandling i usbekisk fengsel. Også tre av Bekjanovs kolleger ble løslatt kort tid etter. I tillegg ble nevøen til avdøde president Karimov, Jamshid Karimov, som var blitt holdt på psykiatrisk institusjon som en del av straffen, løslatt 1. mars 2017 (ICG 2017, s. 5; Bearak 2017).

HRW viser til at de aller fleste av de løslatte fangene allerede hadde sonet ferdig sine dommer da de ble løslatt. Det var ett unntak, Erkin Musajev, en tidligere FN-ansatt som ble dømt for spionasje (fabrikkert sak) og løslatt etter å ha sonet 11 år. Hans dom var opprinnelig på 20 år (HRW 2017b; RFE/RL 2017c).

Fem av de løslatte ble løslatt i løpet av en kort periode i oktober 2017. HRW viser til at såpass mange løslatelser på kort tid står i sterk kontrast til situasjonen under Karimovs styre, da ble personer med denne typen dommer svært sjelden løslatt (HRW 2017b.)

RFE/RL (Pannier 2017) viser til at selv om dette er positive nyheter, så er de løslatte politiske fangene, ifølge internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner, personer som alle ble domfelt under tvilsomme omstendigheter. De fleste har sonet sine dommer på 10 til 20 år og er i 60- og 70-årene. To kilder Landinfo møtte i Almaty i november 2017, var samstemte om at de løslatte har sonet ferdig sine langvarige dommer, og at forskjellen fra det tidligere regimet under Islam Karimov er at disse personene ikke har fått tilleggsdommer (Ikramov og usbekisk kilde (c), møter i Almaty november 2017). Ifølge HRW forekommer det imidlertid også under Mirzijojevs styre at personer som nesten har sonet ferdig sin dom for religiøs virksomhet får tilleggsstraff på grunn av brudd på fengselsreglementet uten at regulære rettsprinsipper blir fulgt («due process») (HRW 2017b).

Journalisten Nishanov (2017) skriver i Freedom House at løslatelsen av noen få politiske fanger under Mirzijojevs regime ikke har medført beklagelser eller diskusjoner rundt tilfeldige arrestasjoner og langvarig fengsel på feilaktig grunnlag. Dette gir ikke håp om at arrestasjoner av aktivister vil ta slutt.

Hvor mange politiske fanger som totalt har blitt løslatt ved utgangen av 2017, har ikke Landinfo funnet noen oversikt over.

3.3 BRUK AV TORTUR

Internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner og lokale menneskerettighetsaktivister har gjennom flere år rapportert om utstrakt bruk av tortur

i varetekt og avhørssituasjoner, også etter domfellelse (UN Committee Against Torture 2013, s. 8; HRW 2014, s. 90; HRW 2018; Amnesty 2017; usbekiske menneskerettighetsaktivister, møte i Tsjimkent oktober 2014).

Ifølge Surat Ikramov har det blitt noe mindre bruk av tortur mot religiøse fanger etter at Mirzijojev ble valgt som president i desember 2016. Ikramov opplyser at det er innsatte som soner for ordinære kriminelle handlinger som ofte utfører tortur etter ordre fra fengselsansatte. Disse skal ha fått beskjed om at tortur ikke lenger skal benyttes. Dette gjelder i varetektsfengsler, fengsler og straffekolonier som er underlagt Innenriksministeriet som er kontrollert av president Mirzijojev. Tortur er imidlertid fortsatt like utbredt i sikkerhetstjenestens (SNB) egne varetektsfasiliteter og fengsler (Ikramov, møte i Almaty november 2017). Ikramov baserer sine opplysninger på informasjon fra samtaler med ektefeller og mødre til innsatte.⁴

HRW bekrefter at tortur fortsatt foregår ved blant annet å henvise til et konkret tilfelle fra september 2017. Da ble et medlem av Jehovas Vitner arrestert og utsatt for slag på kroppen og i ansiktet, i tillegg til annen korporlig avstraffelse (HRW 2017b). Memorial opplyste til Landinfo i november 2017 at tortur fortsatt skjer i forbindelse med anholdelse og fengsling. I likhet med Ikramov, baserer også Memorial sin informasjon på samtaler med slektninger av innsatte og med tidligere innsatte.

4. MOTSTANDERE AV REGIMET OG BEHANDLINGEN AV DISSE

4.1 RELIGIØSE

Den store majoriteten av befolkningen i Usbekistan er muslimer, men tradisjonelt sett, og i likhet med andre tidligere sovjetrepublikker, er ikke befolkningen i praksis veldig religiøs. Usbekistans befolkning er imidlertid mer religiøs enn befolkningen i nabolandene Kirgisistan og Kasakhstan, hvor nomadekulturen har hindret religionen i å feste seg.

Myndighetene i Usbekistan kontrollerer det religiøse livet gjennom Uzbek Muslims Religious Organisation, som i teorien er en uavhengig religiøs organisasjon. Ifølge en velorientert usbekisk kilde (møte i Almaty, september 2014) er organisasjonen i realiteten et myndighetsorgan som styrer all religiøs aktivitet. Moderat, tradisjonell sunni-islam, som regimet står for, er en akseptert religiøs retning i Usbekistan. Også sufi-retningen innenfor sunni-islam er akseptert av myndighetene, siden den defineres som tradisjonell. Religiøse personer som representerer en annen retning, kan lett komme i myndighetenes søkelys. Ytterliggående muslimer, særlig inspirert av islamistisk tankegods fra Midtøsten, sees på som regimets største trussel, men også Jehovas vitner, baptister og andre kan oppleve reaksjoner.⁵

⁴ Internasjonale Røde Kors (ICRC) har ikke foretatt fengselsvisitter i Usbekistan siden 2013 fordi de har blitt hindret i å følge sine vanlige prosedyrer for fengselsbesøk. Heller ikke FN-observatører har tilgang til fengslene (HRW 2017a). Ifølge HRW (2017a) kan det være en åpning for at ICRC på nytt kan starte sine fengselsbesøk etter at usbekiske myndigheter uttrykte seg til HRW om verdien av ICRCs besøk. Opplysninger om fengselsforholdene har dermed etter 2013 vært basert på samtaler med tidligere innsatte eller slektninger som har besøkt innsatte.

⁵ Se Landinfos notat «Usbekistan: Islamsk praksis utenfor myndighetenes rammer» (Landinfo 2016) for ytterligere informasjon om islamistiske organisasjoner.

Islamistiske organisasjoner det slås hardt ned på i det usbekiske samfunnet, og som en stor andel av de politiske fangene i landet tilhører, er

- Hizb ut-Tahrir
- Islamic Movement of Uzbekistan (IMU)
- Said Nursi-tilhengere
- Akramiya (i tilknytning til hendelsen i Andizjan 2005)
- Islami Jihad Union (HRW, møte i Oslo februar 2015)

Personer som domfelles for religiøs aktivitet blir for en stor del dømt for å ha oppbevart religiøst materiale. Ikke sjelden fabrikkeres saker på grunn av et slikt forhold. Ifølge Memorial (møte i Oslo, februar 2015) er det imidlertid sjelden at beslag av religiøst materiale kan kobles til reell ekstremistisk virksomhet.

Etter hva flere kilder kjenner til (HRW, meldingsutveksling, september 2017; HRW 2017b; Memorial, møte, september 2017; Surat Ikramov og usbekisk kilde (c), møter i Almaty november 2017), skjer det fortsatt fengslinger av antatt religiøse personer og domfellelser etter terror-/ekstremisme-paragrafene i den usbekiske straffeloven. Ikramov hevder imidlertid at det har vært færre domfellelser på grunnlag av religiøs aktivitet i Usbekistan i løpet av 2017 enn tidligere. Ikramov kan ikke vise til konkrete tall, men han bygger sin vurdering på informasjon fra slektninger av domfelte. Han mener det kan være 100–150 domfellelser det siste året. Mange av de sakene Ikramov kjenner til, omhandler innførsel av religiøst materiale på mobiltelefoner, religiøse publikasjoner etc. Den usbekiske kilden (c) opplyste at religiøst materiale i form av en tale fra en imam på en mobil, er nok til å bli arrestert og dømt. Dette er straffbart etter usbekisk lov (møte i Almaty, november 2017).

Ifølge Surat Ikramov har Mirzijojev uttalt seg kritisk til praksisen der personer anklaget for religiøse forhold allerede anses som skyldige når saken går til domstolen. Det er ifølge Ikramov slik rettssystemet har fungert under Karimovs regime. Når Innenriksministeriet eller sikkerhetstjenesten etter etterforskning først tar ut straffesak mot en person, vil domstolen i de aller fleste tilfeller finne vedkommende skyldig etter å ha blitt instruert av Innenriksministeriet eller sikkerhetstjenesten. Ifølge Ikramov er det en viss endring å spore hos Innenriksministeriet i slike saker, mens sikkerhetstjenesten fortsatt dikterer dommen i de sakene de er involvert i (Ikramov, Almaty november 2017).

Under president Mirzijojev har det blitt enklere å delta på reise til Mekka. Under president Karimov var det 2500 personer som fikk dra til Mekka årlig. Disse ble plukket ut etter en kvoteordning. I 2017 var det 7500 som fikk dra. De som har fått reise en gang til Mekka, får ikke reise igjen.

4.1.1 Grensene for akseptert religiøs virksomhet

Det er generelt vanskelig å fastslå hvor grensen går for akseptert religiøs aktivitet. Befolkningen har i flere år blitt mer og mer engstelig for å utøve sin religion (velorientert usbekisk kilde, Almaty september 2014). Tidligere var det vanlig å samles hjemme hos hverandre til bønnemøter. Dette er aktivitet som usbekiske myndigheter i senere år ikke har akseptert grunnet frykt for at gruppene driver mer ytterliggående religiøs virksomhet. Generelt har befolkningen vært redd for å utføre

denne typen aktivitet, siden de vet de kan bli overvåket og utsatt for reaksjoner fra myndighetenes side.

På arbeidsplasser har det vært tradisjon for at de ansatte samles for å be. Også dette følger myndighetene med på, og de ønsker å forhindre at det drives forkynnelse på arbeidsplassene. Den velorienterte usbekiske kilden (møte, september 2014) opplyste at han har lest på Twitter om at fem personer som jobbet på et skattekontor i Tasjkent, hadde samlet seg til bønn på jobben. Dette ble rapportert til sjefen på kontoret og deretter til sikkerhetstjenesten. Sikkerhetstjenesten kom til stedet og startet avhør av de fem. De ble spurt ut om de var ekstremister, hvilket de ikke var. De fem var tilhengere av tradisjonell sunni-islam, som også er myndighetenes offisielle linje. De fem ble likevel tvunget til å si opp jobbene sine på skattekontoret.

En usbekisk kilde (c) (møte i Almaty, november 2017) opplyste at befolkningen ikke lenger er like redde for å be hjemme. Han viste til at Innenriksministeriet (MVD) ikke lenger er så opptatt av om folk samles til bønn hjemme hos hverandre, og at de ikke lenger driver samme overvåkning som før. Kilden opplyser at befolkningen ellers samles til bønn på offentlige, henviste steder. Landinfo forstår informasjonen slik at dette er i offisielle moskeer (se punkt 4.1.2).

Menneskerettighetsaktivisten Surat Ikramov viste til en konkret sak fra september 2017, hvor tolv personer som var samlet til en månedlig «ikke-religiøs-samling», ble dømt til fem og seks års fengsel fordi aktiviteten ble sett på som religiøs. Altså at de praktiserte islam på en avvikende måte, dette til tross for at de som var samlet kun skal ha vært samlet til «vanlig» samvær. Ankesaken ble avslått 25. september 2017 (Ikramov, november 2017). Denne saken er også omtalt av HRW (2017b). Hendelsen tyder på at det ikke foreligger reelle endringer i hva usbekiske myndigheter oppfatter som religiøs aktivitet.

Ikramov opplyste imidlertid at mens Innenriksministeriet har myket noe opp på sin harde linje mot religiøse, har SNB (sikkerhetstjenesten) derimot hardnet til mot personer de mistenker å praktisere en annen form for islam enn den myndighetsorienterte. For eksempel reagerer ikke lenger Innenriksministeriet (dvs. politiet) når kvinnelige studenter bruker hijab. Dette kunne tidligere vekke reaksjoner og kvinnene kunne bli innkalt til samtaler, bli trakassert mv. Sikkerhetstjenesten ønsker å styrke sin maktposisjon og forsøker å overta saker fra Innenriksministeriet som dreier seg om religiøse anklager (Ikramov, november 2017). Med skifte av lederskapet i SNB, se punkt 2.4, kan dette være forhold som er i endring.

En velorientert usbekisk kilde (møte, september 2014) opplyste at personer som har studert islam i utlandet, blir overvåket ved retur. Kilden kjente til to konkrete personer som fikk problemer etter at de kom tilbake fra studieopphold i Saudi-Arabia. Den ene forlot Usbekistan igjen etter kort tid på grunn av problemer (uvisst hvilke), mens den andre skal ha forsvunnet etter retur. Disse tilfellene skjedde rundt 2011. Landinfo har ikke informasjon om hvor utbredt det er at personer studerer islam i utlandet. Ifølge U.S. Department of State (2016, s. 13) er usbekiske myndigheter generelt skeptiske til personer som har studert i utlandet.⁶ (Se Landinfos notat «Usbekistan: Islamsk praksis utenfor myndighetenes rammer» (Landinfo 2016).)

⁶ Landinfo har konsultert årsrapporten om religionsfrihet fra U.S. Department of State fra 2017 (2017b), der står det ingenting om personer som har studert i utlandet.

4.1.2 Aktivitet i moskeene

Aktiviteten i moskeene har blitt mindre de siste årene. Det å gå ofte i moskeen kan i seg selv vekke oppmerksomhet (usbekiske menneskerettighetsaktivister 2014; velorientert usbekisk kilde 2014). Ifølge to usbekiske kilder (usbekisk velorientert kilde 2014; usbekiske menneskerettighetsaktivister, møte i Tsjimkent oktober 2014) finnes det kun offisielle myndighetskontrollerte moskeer i Usbekistan. Tidligere fantes både uoffisielle og offisielle moskeer i landet, men nå eksisterer kun de myndighetskontrollerte. Til tross for at moskeene er offisielle og godkjent av myndighetene, er mange engstelige for å oppsøke moskeen av frykt for å bli oppfattet som mer religiøse enn det som er «godtatt.» Spesielt der forholdene er oversiktlige, som i småbyene og på landsbygda, er befolkningen redd for å oppsøke moskeen. I byene er det friere (usbekisk velorientert kilde, møte i Almaty september 2014).

Kontrollen av den unge delen av befolkningen er også langt strengere enn av den eldre. Personer over 50 til 55 år er ikke så plaget og mistenkeliggjort som de yngre. Dette forklares med at de eldres påvirkningskraft på andre ikke er like sterk som de yngres. De yngre religiøse kan lettere påvirke andre og rekruttere andre til et religiøst miljø.

4.1.3 Myndighetenes «svarteliste»

I tillegg til personer som ansees å være mer religiøse enn det myndighetene aksepterer, består myndighetenes svarteliste av familiemedlemmer av de politiske fangene. Dette er også en gruppe som myndighetene har holdt øye med, og delvis fortsatt holder øye med.

Ifølge en artikkel i nyhetstjenesten Ozodlik (Radio Liberty) av 27. juli 2017 har 4152 av over 17 000 navn blitt fjernet fra usbekiske myndigheters såkalte svarteliste etter at Mirzijojev ble president. Ozodlik viser til informasjon fra offisielt hold i Usbekistan. Det åndelige rådet av muslimer i Usbekistan (DUMA) skal ved hjelp av imamer ha intervjuet personene som tidligere har stått på svartelisten. Gjennom intervjuene/samtalene har det blitt avdekket at personene ikke er involvert i forbudte religiøse ekstremistgrupper, men feilaktig blitt ført opp på listen. Personene har så blitt fjernet fra listen.

Listen har blitt ytterligere gjennomgått av flere imamer. Ifølge Surat Ikramov og en annen usbekisk kilde (c) har ca. 16 000 navn blitt fjernet fra listen pr. november 2017 (møter i Almaty, november 2017). Det er ifølge HRW (2017b) 1352 navn igjen på listen.

Ifølge Ozodlik er personer som befinner seg på svartelisten under konstant kontroll av sikkerhetsstyrker, og blir rapportert til myndighetene enten hver uke eller en gang i måneden. Personer som står på denne listen har ofte problemer med å få utstedt utreisevisum, og de har også problemer med å få jobb (Ozodlik 2017). Gjennomgangen av samtaler med personer på svartelisten for å få dem fjernet, har kommet i stand etter initiativ fra president Mirzijojev. Freedom House viser i en rapport til den usbekiske journalisten Hayrulla Hamidov, som har blitt fjernet fra svartelisten av usbekiske myndigheter. Presidenten skal videre ha tillatt muslimer å oppsøke moskeene om natten under ramadan, noe det tidligere ikke har vært gitt tillatelse til (Nishanov 2017).

Landinfo har vært i kontakt med to kilder som kan vurdere informasjonen om svartelisten. En usbekisk kilde som kjenner forholdene i Usbekistan godt, ser på tiltaket med å stryke personer fra svartelisten som svært positiv. Kilden tror imidlertid

at den overvåkingen som skjer av de som besøker moskeene, neppe vil opphøre. Men det at myndighetene nå er klar over at ikke alle som ber og går i moskeen er ytterliggående muslimer, er et stort fremskritt. Kilden opplyser videre at en del personer i innenriksorganene har blitt sagt opp og erstattet med nye personer, noe som på sikt kan føre til positive endringer (usbekisk kilde (a), meldingsutveksling august 2017). Memorial er kjent med at det gjøres forsøk på å få redusert antall personer på svartelisten, og viser til at det er slektninger av domfelte som nå er fjernet fra listen (Memorial, møte september 2017).

Mirzijojev skal ha ment at usbekiske myndigheter har vært for ivrige med å føre opp personer på svartelisten, og det er hans initiativ at en del personer fjernes fra listen, ifølge Memorial. I tillegg opplyser Memorial at en del usbekere som befinner seg i utlandet, og som står på svartelisten, har fått beskjed om at de nå har blitt fjernet fra listen og at de problemfritt kan vende tilbake til Usbekistan. Om de kan stole på denne informasjonen, gjenstår å se, ifølge Memorial (møte i Oslo, september 2017).

En usbekisk kilde (c) (møte, november 2017) opplyste selv til Landinfo at han hadde blitt fjernet fra svartelisten etter en samtale med representanter for myndighetene. Kilden fortalte at han hadde stått på svartelisten fordi han har nære familiemedlemmer i fengsel. Kilden hadde jevnlig blitt innkalt til såkalte kontrollsamtaler etter at familiemedlemmene ble domfelt og fengslet. Kilden kunne fortelle at dette var det slutt på etter at han ble fjernet fra listen i 2017.

4.2 MENNESKERETTIGHETSAKTIVISTER

I tillegg til muslimer som ansees å være religiøse i den forstand at de tilhører en annen retning innenfor islam enn den myndighetsgodkjente, er menneskerettighetsaktivister en gruppe som kan bli utsatt for menneskerettighetsbrudd. HRW har navngitt åtte fengslede menneskerettighetsaktivister i sin årsrapport for 2017 (HRW 2018).

Det er svært vanskelig å drive menneskerettighetsarbeid i Usbekistan. To menneskerettighetsaktivister fra Tasjkent (møte i Tsjimkent, september 2014) opplyste at de som driver menneskerettighetsarbeid, holdes under oppsyn og at de jevnlig mottar trusler fra regimet. De lever i usikkerhet om hva som vil skje dem. Det er imidlertid først og fremst de yngre menneskerettighetsarbeiderne som lever under sterkt press fra regimet. Eldre menneskerettighetsaktivister oppleves ikke like mye som en trussel og får i større grad være i fred, selv om de også lever med usikkerheten. De to menneskerettighetsaktivistene viste til flere menneskerettighetsarbeidere som var blitt oppsøkt av sikkerhetstjenesten, og forhindret fra å drive sitt arbeid. Flere har fått falske anklager rettet mot seg, og flere har fått bøter for fiktive forhold.

En usbekisk kilde (c) (møte, november 2017) opplyste at menneskerettighetsforsvarere har hatt svært vanskelige arbeidsforhold siden hendelsen i Andizjan i 2005. Kun noen få organisasjoner har kunnet fortsette sitt arbeide. Kilden sa ingenting om at situasjonen for menneskerettighetsforsvarere har endret seg etter at Mirzijojev ble president. Ifølge Surat Ikramov har imidlertid respekten for menneskerettigheter generelt forbedret seg etter at Mirzijojev kom til makten, men heller ikke Ikramov uttalte at forholdene for de som jobber med menneskerettigheter har endret seg til det bedre. De holdes fortsatt under oppsikt av myndighetene.

4.3 JOURNALISTER - YTRINGSFRIHET

De få uavhengige journalistene som arbeider i Usbekistan er også en gruppe som usbekiske myndighetene følger nøye med på (U.S. Department of State 2017a). HRW viser til at flere journalister sitter fengslet, og navngir i sin årsrapport for 2017 fem journalister som sitter fengslet på grunn av sine ytringer (HRW 2018). HRW (som sitert i Bearak 2017) viste i februar 2017 til at ni journalister satt fengslet.

Journalister har i likhet med menneskerettighetsaktivister, vanskeligheter med å få utstedt utreisevisum når de ønsker å reise til utlandet. Mange må vente i flere måneder, hvis de i det hele tatt får utstedt utreisevisum (usbekiske menneskerettighetsaktivister, møte i Tsjimkent september 2014; usbekisk journalist (c), møte i Osj oktober 2016; Memorial, møte i Oslo september 2017; Ikramov, møte i Almaty november 2017). Mye tyder på at praksisen med utreisevisum er den samme som tidligere, og at det ikke er blitt noe enklere å få det utstedt (se punkt 2.2).

Ifølge Freedom House (Nishanov 2017) skal president Mirzijojev ha tillatt journalister å komme med noe kritikk hva gjelder lokale myndigheters handlinger etter at han ble president. Kritikk rettet mot presidenten, gis det imidlertid ikke rom for.

Etter at Mirzijojev ble president ble det opprettet en ny fjernsynskanal, kalt Usbekistan 24, der ulike ledere av offentlige organer og lokale myndigheter ble invitert og stilt såkalte ubehagelige spørsmål på direkten, blant annet om bomullsinnhøstingen. Etter en måned ble det bestemt at det skulle være slutt på disse live-sendingene, og nå må alle spørsmål godkjennes på forhånd (Ikramov, møte i Almaty november 2017; Nishanov 2017; Ferghana News 2017b). BBC, som i flere år har vært utestengt fra Usbekistan, skal imidlertid gjenåpne sitt kontor i Tasjkent, noe som sees på som svært positivt (Ikramov 2017).

Ifølge Surat Ikramov (møte i Almaty, november 2017) er personer generelt like redde for å snakke åpent om politiske forhold i dag som under Karimovs regime. Personer kontakter Ikramov for å fortelle om enkelthendelser og overgrep, men er redde for å snakke åpent. Selv om det, ifølge Ikramov, er færre anholdelser av personer som diskuterer politikk offentlig enn det var under Karimov, sitter redselen i folk etter å ha levd under et autoritært regime i 26 år. Derfor snakker befolkningen generelt om presidenten i rosende ordelag.

4.4 OPPOSISJONELLE

President Karimov ble gjenvalgt i alle presidentvalg etter at han ble valgt som president første gang i 1991. Siste gang han ble gjenvalgt var i mars 2015, da ble han valgt med over 90 % av stemmene. OSSE karakteriserte valget som et valg med manglende reelle motkandidater og med store organisatoriske og juridiske mangler (RFE/RL 2015). Heller ikke da Mirzijojev ble valgt som president i desember 2016, var det reelle motkandidater som stilte til valg (HRW 2017a).

Politisk opposisjon er nærmeste ikke-eksisterende i Usbekistan. De opposisjonspartiene som finnes, har sin eksistens gjennom eksil-usbekere, og aktiviteten drives fra utlandet (Memorial, møte i Oslo februar 2015). HRW (2018) navngir en politisk opposisjonell som fortsatt sitter fengslet. På 90-tallet drev myndighetene kamp mot politisk opposisjonelle i Usbekistan. Den gangen var det politiske partier som representerte et alternativ til regimet. Etter hvert har den politiske

opposisjonen stadig blitt mindre, og det er den religiøse opposisjonen som ses på som myndighetenes største trussel.

Etter at Mirzijojev ble president, har det vært mulig for en del menneskerettighetsaktivister å holde små demonstrasjoner utenfor noen statlige kontorer. Demonstrasjonene dreier seg imidlertid ikke om kritikk rettet mot presidenten. Denne nye «friheten» til å holde små demonstrasjoner har ikke ført til mer handlingsrom hva gjelder organisering av opposisjonen eller frivillige organisasjoner (HRW, meldingsutveksling august 2017). Altså synes det ikke å ha skjedd vesentlige endringer på dette området.

Opposisjonspolitikere som befinner seg i utlandet, har uttalt at de vil komme tilbake til Usbekistan når president Karimov ikke lenger er president. Ifølge HRW (meldingsutveksling, august 2017) skal enkelte opposisjonelle som befinner seg i utlandet ha fått beskjed om at de nå er «rehabilitert» og at de kan returnere til Usbekistan. Landinfo er kjent med at den usbekiske forfatteren Nurullo Otahonov ble anholdt på flyplassen 27. september 2017, da han returnerte til Usbekistan etter to år i eksil i Tyrkia (RFE/RL 2017d).

5. REFERANSER

5.1 SKRIFTLIGE KILDER

- Amnesty International (2017, 22. februar). *Amnesty International Report 2016/2017-Uzbekistan*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/uzbekistan/report-uzbekistan/> [lastet ned 9. februar 2018]
- Asia & Pacific (2018, 2. februar). Dissent in Tashkent: Uzbek Intelligence Chief Tossed Out in Corruption Crackdown. *Asia & Pacific*. Tilgjengelig fra <https://sputniknews.com/asia/201802021061279654-uzbekistan-secret-police-corruption-crackdown/> [lastet ned 13. februar 2018]
- Bearak, M. (2017, 22. februar). An Uzbek journalist spent 18 years in jail. Today, he's free. *Washington Post*. Tilgjengelig fra https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/02/22/an-uzbek-journalist-spent-18-years-in-jail-today-hes-free/?utm_term=.225cfff421b73 [lastet ned 21. august 2017]
- Ferghana news (2017a, 28. august). Uzbekistan: Ulitsy Tasjkenta stali patrulirovat' «druzjinniki» [Gatene i Tasjkent patruljert av «overvåkere»]. *Ferghana News*. Tilgjengelig fra <http://www.ferghananews.com/news/26788> [lastet ned 27. august 2017]
- Ferghana News (2017b, 23. august). Uzbekistan: Premyer Ministr oskorbil zhurnalistov i zapretil pryamy efire na televidenii. [Uzbekistan: Statsminister fornærmet journalister og forbød direktesendinger på fjernsyn. *Ferghana News*. Tilgjengelig fra <https://www.ferghananews.com/news/26773> [lastet ned 29. august 2017]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2003, september). *From House to House. Abuses by Mahalla Committees*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/uzbekistan0903full.pdf> [lastet ned 18. september 2017]
- HRW (2011, 15. mars). *Uzbekistan: Government Shuts Down Human Rights Watch Office*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/en/news/2011/03/15/uzbekistan-government-shuts-down-human-rights-watch-office> [lastet ned 18. september 2017]
- HRW (2014). *“Until the Very End”: Politically Motivated Imprisonment in Uzbekistan*. New York: HRW. Tilgjengelig fra http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/uzbekistan0914_ForUpload_0.pdf [lastet ned 18. september 2017]
- HRW (2017a, januar). *World Report 2017. Uzbekistan*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/uzbekistan> [lastet ned 11. september 2017]
- HRW (2017b, 25. oktober). Uzbekistan: A Year into New Presidency, Cautious Hope for Change. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2017/10/25/uzbekistan-year-new-presidency-cautious-hope-change> [lastet ned 11. januar 2018].
- HRW (2018). *World Report 2018. Uzbekistan. Events of 2017*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/uzbekistan> [lastet ned 25. januar 2018]
- ICG, dvs. International Crisis Group (2017, 15. mars). *Uzbekistan: The Hundred Days*. Bisjkek/Brussel: International Crisis Group. Tilgjengelig fra <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/uzbekistan/242-uzbekistan-hundred-days> [Lastet ned 17. august 2017]
- Landinfo (2015, 10. desember). *Uzbekistan: Utreisevisum*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/3270/1/3270_1.pdf [lastet ned 9. august 2017]
- Landinfo (2016, 15. juli). *Uzbekistan: Islamsk praksis utenfor myndighetenes rammer*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/3390/1/3390_1.pdf [lastet ned 10. august 2017]

- Nishanov, B. (2017, august). *Uzbekistan: The Year After. Nations in Transit/brief*. Washington D.C.: Freedom House. Tilgjengelig fra <https://freedomhouse.org/sites/default/files/uzbekistan%20brief%20final.pdf> [lastet ned 29. august 2017]
- Open Source Investigations (u.å.). *Rustam Inoyatov: The Most Feared Man in Uzbekistan*. [s.l.]: OSI. Tilgjengelig fra <https://www.opensourceinvestigations.com/uzbekistan/rustam-inoyatov-feared-man-uzbekistan/> [lastet ned 16. januar 2018]
- Ozodlik (2017, 27. juli). V Uzbekistane bolee 4 tysjatsj musul'man iskljutsjeny iz «tsjernogo spiska» [I Usbekistan er mer enn 4 tusen muslimer tatt av «svartelisten»]. *Ozodlik*. Tilgjengelig fra <https://rus.ozodlik.org/a/28641677.html> [lastet ned 18. august 2017]
- Pannier, B. (2017, 25. desember). How High Should Hopes Be For Change In Uzbekistan? *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-mirziyoev-hopes-for-change-karimov-cotton-foreign-policy/28938193.html> [lastet ned 8. januar 2017]
- Pannier, B. (2018a, 3. februar). How Shavkat Mirziyoev became Uzbekistan's Supreme Leader. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-mirziyoev-consolidation-of-power/29016113.html> [lastet ned 9. februar 2018]
- Pannier, B (2018b, 4. februar). Majlis Podcast: With Uzbek Security Chief Out, Mirziyoev Loses Last Obstacle to Reform. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/majlis-podcast-uzbekistan-after-inoyatov/29017532.html> [lastet ned 6. februar 2018]
- Reuters (2018, 31. januar). Uzbek leader sacks powerful security boss. *Reuters*. Tilgjengelig fra <https://www.reuters.com/article/us-uzbekistan-inoyatov/uzbek-leader-sacks-powerful-security-boss-idUSKBN1FK0TY> [lastet ned 9. februar 2018]
- RFE/RL, dvs. Radio Free Europe (2015, 10. april). Uzbek President Islam Karimov Sworn In. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/karimov-sworn-in-in-tashkent/26948465.html> [lastet ned 18. september 2017]
- RFE/RL (2017a, 8. august). Uzbek Authorities Say Visa Reform To Simplify Travel Abroad. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-exit-visas-abolished/28665778.html> [lastet ned 11. august 2017]
- RFE/RL (2017b, 16. august). Uzbekistan to Abolish Exit Visa System In 2019. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-exit-visa-scrapped-2019-mirziyoev/28680124.html> [lastet ned 17. august 2017]
- RFE/RL (2017c, 16. august). Uzbek UN Staffer Freed After 11 years in Prison, Rights Group Says. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-musaev-un-staffer-freed-11-years/28679637.html> [lastet ned 22. august 2017]
- RFE/RL (2017d, 27. september). Uzbek Writer Reportedly Detained Upon Return From Exile. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-writer-otahonov-raufhon-returns-exile-detained/28759795.html> [lastet ned 29. september 2017]
- RFE/RL (2018, 11. januar). Tajikistan, Uzbekistan Agree on Visa-Free Travel. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/tajikistan-uzbekistan-visa-free-travel/28969523.html> [lastet ned 15. januar 2018]
- UN Committee against Torture (2013, 10. desember). *Concluding observations on the fourth periodic report of Uzbekistan**. Genève: UN Committee against Torture Tilgjengelig fra http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fC%2fUZB%2fCO%2f4&Lang=en [lastet ned 18. september 2017]
- U.S. Department of State (2016, 22. august). *International Religious Freedom Report for 2015: Uzbekistan*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/documents/organization/256535.pdf> [lastet ned 19. september 2017]
- U.S. Department of State (2017a, 3. mars). *Country Report on Human Rights Practices: Uzbekistan*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2016/sca/265554.htm> [lastet ned 11. august 2017]

- U.S. Department of State (2017b, 15. august). *International Religious Freedom Report for 2016: Uzbekistan*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/documents/organization/269192.pdf> [lastet ned 13. februar 2018]
- Uzbek-German Forum for Human Rights (2010). “*Your travel abroad is not appropriate*”: *Propiska, “exit visas” and other relics of the Soviet era in Uzbekistan today*. Berlin: Uzbek-German Forum for Human Rights. Tilgjengelig fra http://uzbekgermanforum.org/wp-content/uploads/2011/09/Freedom-of-movement-report_eng.pdf [lastet ned 25. september 2017]

5.2 MUNTlige KILDER

- Ferghana Valley Lawyers. Møte i Osj september 2013.
- HRW, dvs. Human Rights Watch. Møte med Steve Swerdlow i Oslo 10. februar 2015. Meldingsutveksling august 2017, e-post august 2017.
- Internasjonal organisasjon. Møte i Bisjkek oktober 2015.
Organisasjonen jobber med migrasjonsrelaterte forhold og er godt kjent med det usbekiske samfunnet gjennom sitt arbeid.
- Ikramov, Surat. Usbekisk menneskerettighetsaktivist. Møte i Bisjkek oktober 2015 og Almaty november 2017.
- Ismailova, Tolekan. Citizens against corruption. Møte i Bisjkek september 2013.
- Kvinneorganisasjon. Møte i Tsjimkent oktober 2014.
Organisasjonen jobber blant annet med usbekiske kvinner som reiser over grensen til Kasakhstan. En av kvinnene som jobber for organisasjonen har slektninger som bor i Usbekistan og hun reiser selv mye frem og tilbake over grensen og er dermed godt orientert om dagliglivet i deler av Usbekistan.
- Memorial. Møte i Oslo 2. februar 2015, september 2017 og 23. november 2017.
Russisk menneskerettighetsorganisasjon med stor ekspertise på Usbekistan. Kilden anses for å ha svært god oversikt over rettsforhold og menneskerettighetsovergrep i Usbekistan gjennom å ha arbeidet med forhold knyttet til Usbekistan i en rekke år. Memorial har samlet et arkiv på flere hundre rettskjennelser. Informasjonen har de fra menneskerettighetsorganisasjoner i Usbekistan og også fra slektninger fra de som har henvendt seg til Memorial. Dokumentene finnes ikke på Internett.
- NGO. Møte i Osj november 2008.
- Sana Sezim. Kasakhisk NGO. Møte i Tsjimkent 2. oktober 2014.
Organisasjonen driver rådgivning for personer som kommer fra Usbekistan til Kasakhstan i arbeidsøyemed. Sana Sezim hjelper med juridiske forhold, blant annet at personer som har blitt fratatt passene sine skal få dem tilbake. Organisasjonen har derfor tett kontakt med usbekere og er oppdatert på situasjonen i Usbekistan gjennom sitt arbeid.
- UNHCR. Møte i Almaty september 2014.
- Usbekisk flyktning. Møte i Bisjkek november 2008.
- Usbekisk journalist (a). Møte i Bisjkek september 2013.
- Usbekisk journalist (b). Møte i Bisjkek oktober 2015.
- Usbekisk journalist (c). Møter i Osj oktober 2016.
- Usbekisk journalist (d). Møte i Osj oktober 2016.
- Usbekisk kilde (a). Meldingsutveksling september 2017.
Kilden er forsker og har arbeidet for en internasjonal organisasjon i Sentral-Asia.
- Usbekisk kilde (b). Møte i Oslo september 2017.

Kilden er svært godt oppdatert på hva som foregår i Usbekistan. Av hensyn til kildens sikkerhet ønsker ikke Landinfo å gi ytterligere opplysninger.

- Usbekisk kilde (c). Møte i Almaty november 2017.
Kilden bor i Usbekistan og har god kunnskap om lokale forhold i landet. Kilden har blitt anbefalt som en troverdig og godt opplyst kilde av andre kilder Landinfo har hyppig kontakt med.
- Usbekisk menneskerettighetsaktivist. Møte i Frankrike 17. februar 2015.
Menneskerettighetsaktivisten er leder for en usbekisk menneskerettighetsorganisasjon. Kilden er godt oppdatert om forholdene i Usbekistan og om usbekeres forhold i utlandet gjennom en tett kontakt med eksilmiljøet.
- Usbekiske menneskerettighetsaktivister. Møte i Tsjimkent oktober 2014.
Landinfo møtte disse to menneskerettighetsaktivistene i Tsjimkent. De to kom over grensen fra Tasjkent i Usbekistan til Tsjimkent i Kasakhstan for å møte Landinfo. Møtet ble arrangert av en annen kilde i Tsjimkent. De to menneskerettighetsaktivistene har inngående kunnskap om hva som skjer i Tasjkent og området rundt. De to jobber med enkeltpersoner som henvender seg til dem pga. eiendomstvister og lignende med den usbekiske stat. De to menneskerettighetsaktivistene er kjent blant annet av Human Rights Watch.
- Velorientert usbekisk kilde. Møte i Almaty september 2014.
Kilden ønsker på grunn av egen sikkerhet å være anonym. Kilden reiser jevnlig til Usbekistan og er gjennom sitt arbeid spesielt godt oppdatert på politiske og religiøse forhold i Usbekistan.